

Živa Deu, Stavbarstvo slovenskega podeželja: Značilno oblikovanje stanovanjskih hiš. Ljubljana: Kmečki glas, 2001. 157 str., ilustr.

Knjiga *Živa Deu Stavbarstvo slovenskega podeželja* sestavljata dva dela: predstavitev odlik podeželskega stavbarstva in opis arhitekturnih regij, pospremljenih z uvodnim poglavjem. V uvodnem poglavju, naslovljenem *Podeželske hiše – odslikava časa*, si avtorica že s podnaslovom prizadeva povedati, da »vse lepo in vredno izvira iz znanja in tradicije« (str. 11). To pa je treba razumeti skozi avtoričin pogled na pokrajino in sodobne spremembe v stavbarstvu. Pravi, da se podoba pokrajine »slabša tudi zaradi sodobnega stavbarstva, predvsem globalno oblikovanih družinskih enostanovanjskih hiš, hiš od tod in tam, ki se kot tujki zajedajo v podeželska naselja, tako značilna za posamezne dele slovenske pokrajine« (prav tam). Ker se pri gradnji novih stavb in naselij upoštevajo zgolj gradbenotehnične, prometne, telekomunikacijske in bivanjske novosti, ne pa naravne danosti in v stavbarstvu že uveljavljeno znanje, vrednote in merila lepega, je v vseh podeželskih naseljih »dobro vidna delitev grajenih struktur na dve obdobji. V prvem se je stavbarstvo razvijalo in oblikovalo tako, da je upoštevalo posebne, krajevne naravne danosti in varovalo naravne dobrine, čeprav je dodajalo nove vrednote, povezane s stopnjo kulturnega, socialnega in gospodarskega razvoja... V drugem obdobju je stavbarstvo prenehalo upoštevati naravne danosti ter stavbno tradicijo in je prešlo v graditeljstvo brez oblikovanih vrednot in meril« (prav tam). Nasprotje med nekdanjim oblikovanjem stavb in naselij ter sodobnimi podeželskimi naselji in stavbami je moč izluščiti na osnovi (ne)prilaganja naravnim danostim, (ne)uporabe avtohtonega gradiva, (ne)upoštevanja izročila iz preteklosti, (ne)prilagojenosti načinu življenja, dela in človeškemu merilu, (ne)upoštevanja likovnih meril, na podlagi (ne)prilagojenosti kulturnim in družbenim spremembam v prostoru. Grajene strukture, ki upoštevajo našete kvalitete, imenuje avtorica avtohtono ali tradicionalno stavbarstvo. V sklepu uvodnega poglavja so predstavljene še mednarodne usmeritve trajnostnega razvoja, ki avtohtono stavbarstvo vključujejo v procese urejanja prostora. To ne pomeni zgolj varstva že obstoječe stavbne dediščine, »temveč predvsem upoštevanje in prenašanje spoznanih odlik (okolju prijazna, varčna, razpoznavna graditev) te dediščine v novo razvojno urbanistično urejanje naselij in arhitekturno oblikovanje stavb« (str. 19).

Prvi del knjige nam predstavlja odlike podeželskega stavbarstva, predvsem usklajenost z okoljem, tako z naravnimi danostmi kot s človekovim načinom življenja in dela. Vremenskim razmeram so se stavbe prilagodile s pravilno lego naselja v pokrajini, z naravnostjo objekta v naselju, s pravilno razmestitvijo prostorov v objektu, z lego, velikostjo in številom okenskih odprtin. Grajene so bile iz naravnih materialov, ki so bili dosegljivi v neposredni bližini. Prevladovala sta les in kamen, uporabljali pa so tudi pesek, blato, apneno malto, trstje, praprot in slamo (str. 34). Skratka, »stavbarstvo slovenskega podeželja je oblikovano v skladu z okoljem in je iz mnogih zornih kotov zdravo in ekološko neoporečno« (str. 38) in je s tem, skladno z usmeritvami novega trajnostnega razvoja naselij in arhitekture, »kakovostna podlaga, na kateri je mogoče oblikovati smernice za graditev bolj kakovostnega, novega, človeku prilagojenega okolja, s čedalje pomembnejšim predznakom, simbolom pripadnosti določenemu prostoru« (str. 39).

Poleg usklajenosti z okoljem, torej funkcionalnosti, pa ima podeželsko stavbarstvo tudi estetske odlike. Po mnenju avtorice, ki navaja Pevsnerja (str. 63), in po mnenju Petra Fistra v spremnem besedilu (str. 7) naj bi bila prav estetska razsežnost tista, ki ločuje arhitekturo od stavbarstva. Likovna vrednost fasad se kaže v upoštevanju petih

temeljnih zakonov kompozicije (simetrija, modul, razmerja, ritem in harmonija), v kakovostno oblikovanih in okrašenih kamnitih vratnih in okenskih okvirih, v umetelno izrezljanih vratnih krilih in ograjah zunanjih hodnikov, v slikarskem okrasju ter v okrasju v štuku in ometu. Za zgled takšnemu oblikovanju so služile cerkve, samostani, župnišča, graščine, dvorci, pristave in druge stavbe cerkvenih oblastnikov, veleposestnikov in nastajajočih industrijalcev, ki pa so sledile lepotnim merilom in umetnostnim slogom, uveljavljenim v svetu (str. 48). Kdaj in kako so se na posamičnih območjih merila likovnega oblikovanja in krašenja stavbnih členov uveljavila, preoblikovala in kako so razvijala samosvoje prvine in značilnosti, je bilo odvisno od gradiva (kamna, lesa ali gline), ohranjene in razvite likovne tradicije krašenja, kulturnih vplivov, različne oddaljenosti od kulturnih žarišč in nosilcev zamisli arhitekturnega oblikovanja ter kulturnega in gospodarskega razvoja, torej splošne življenjske ravni na določenem območju (str. 50).

Drugi del knjige je osnovan na arhitekturni regionalizaciji Slovenije (pripravili Peter Fister in sodelavci) na štirinajst regij (soško-vipavska, kraško-primorska, idrijsko-trnovska, notranjsko-brkinska, gorenjska, ljubljanska, ribniško-kočevska, belokranjska, dolenska, zasavska, savinjsko-kozjanska, koroška, dravska in pomurska arhitekturna regija). Predstavljene so naravne danosti in gospodarski razvoj, spoznavne značilnosti stavbarstva, viri zgledov oziroma kulturni vplivi, likovno oblikovanje in krašenje stavb v posamični regiji.

Monografija *Žive Deu* poljudnemu bralcu približa in ponazori odlike preteklega oblikovanja naselij in stavb, tako funkcionalne kot tehnološke, predvsem pa likovne, ki so lahko oziroma bi morale biti temelj sodobnega urbanističnega in arhitekturnega načrtovanja. Škoda le, da v besedilu ni (podrobnejših) referenc, ki bi potešile radovednost ambicioznejših bralcev. Besedilo je obogateno s številnimi fotografijami, tlorisi in risbami, ki ubesedeno predstavijo s stvarnimi zgledi s slovenskega podeželja.

Špela Ledinek Lozej

Jerneja Ferlež, *Mariborska dvorišča: etnološki oris*. Maribor: Mladinski kulturni center, 2001. 268 str., ilustr.

Pričujoča knjiga je avtoričina prirejena magistrska naloga z naslovom *Dvorišča kot sestavina načina življenja Mariborčanov*, ki jo je leta 2000 zagovarjala na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo FF v Ljubljani. Na prvi pogled se zdijo dvorišča preveč trivialna, da bi bilo vredna raziskovalne pozornosti, toda etnologija med drugim počne prav to: raziskuje drobne, zlahka spregledljive vsakdanjosti, in v tem manevrskem prostoru pušča raziskovalcu/ki, da način življenja raziskuje z večjo ali manjšo osebno vpletenostjo. Tako se – metaforično povedano – etnologu/inji včasih niti ni treba odpraviti na teren, ker ga ima ves čas pred nosom; vprašanje je samo, ali vsakdanje okolje razume kot priložnost za raziskavo. In avtorica ga je, ko je leta 1993 živela v hiši na Koroški ulici, ki je za proceljem skrivalo dvorišči z opuščenim vrtom. Od takrat se je naklonjenost dvoriščem v središču Maribora v 19. in 20. stoletju prelevila v sistematično delo, z dolgotrajnim pregledovanjem arhivskih, muzejskih in časopisnih virov, načrtnim intervjuvanjem Mariborčanov, ki se spomnijo, kaj vse so počeli na dvoriščih in kaj še počnejo, kaj jim dvorišča pomenijo in čemu pravzaprav služijo, z zbiranjem fotografij, ki dokumentirajo njihove dejavnosti v prostem času in s povezovanjem vseh teh podatkov v celovito podobo. Osebni izbor teme, delno pa tudi virov in interpretacije je vedno